

BEVEZETÉS

Úgy gondoltuk, részletes „használati útmutatóra” nincs szükség, hiszen a szótár szerkezete világos, áttekinthető, amit tipográfiai eszközökkel is igyekeztünk fokozni. Célunk természetesen az volt, hogy a szótár rendkívül gazdag nyelvi anyagában (közel félmillió szótári adatról van szó!) viszonylag könnyen el tudjon igazodni a szótárhasználó. Egy rövidebb tájékoztatást mégis adunk a szótár főbb szerkezeti elemeiről.

Címszóanyag

A szótár terjedelmét a Kiadó nem kívánta növelni, így a címszóanyag felfrissítése és gazdagítása csak relatív bővülést eredményezett; magyarán, ahány újat felvettünk, annyi régi, elavult adattól kellett megválnunk. Ez a „helycsere” igényelte a legnagyobb gondosságot a szerkesztőktől, nehogy a „fürdővízzel együtt a gyereket is kiöntsék”.

Az anyagválogatáshoz tehát mindenekelőtt érzékelnünk kellett az arányokat és a határokat. A címszóanyag korszerűsítésénél figyelembe kellett venni, hogy egy nagy, mintegy 130 000 címszavas szótárról van szó, mégpedig általános szótárról, nem szakszótárról. Az állandósult és alkalmi szókapcsolatok, „kifejezések” száma is meghaladja a 150 000-et. Ha viszont számba vesszük a szótárban helyet követelő új szavakat és kifejezéseket, azt láthatjuk, hogy azok zöme valamelyik szakterülethez, szaknyelvhez kötődik. Néhány új szótári adat, mint például *tailback* (forgalmi torlódás, dugó), *teach-in* (tiltakozásul rendezett előadásorozat főiskolán), *terminal* (terminál: repülőtéri és számítógépes értelemben), *laser printer* (lézernyomató), *greenhouse effect* (üvegházhatás), *mobile phone* (mobiltelefon), *air bag* (légszák) stb. jól példázza állításunkat.

Ezért vált szükségessé az anyaggyűjtés a legfontosabb szakterületekről, úgymint biológia, orvostudomány, informatika, fizika, távközlés, elektronika, gépkocsizás, közlekedés, környezetvédelem, közgazdaság-tudomány, gazdálkodástan, pénzügy, mezőgazdaság, nemzetközi és uniós jog, nemzetközi kapcsolatok, sport stb. A gyűjtést és a gyűjtött szaknyelvi anyag feldolgozását a felsorolt szakterületek kiváló művelői és angolul jól tudó szakemberek végezték.

A címszavak elrendezése

Jelentős strukturális változás történt a régi szótárhoz képest a címszavak, pontosabban az összetételek tekintetében. A régi szótár elvszerűen csak az egybeírt vagy kötőjeles összetételeket tette meg címszóvá (pl. *skyblue*, *skydiver*), a különírtakat viszont az első elem szócikkében helyezte el. Tudjuk azonban, hogy az összetételek eme háromféle írásmódja mennyire nem egységes és stabil az angol helyesírásban, elég csak a brit és amerikai angol nyelvhasználat különbségére utalnunk. Ezért úgy ítéltük meg, hogy erre nem alapozhatjuk a címszóelrendezés elvét és módját.

A főnévi összetételeket, akár külön, akár egybe, akár kötőjellel írja is őket a mai angol nyelvhasználat, címszóvá tettük meg. Így címszó lett egyaránt az *air bag*, a *caravan site*, a *card-playing*, a *space-age*, a *cardphone* vagy a *snowboard* összetétel, sőt a címszavak sorában találunk többemléket is, mint pl. *air traffic control* vagy *coat of arms*, *Queen's evidence* stb.

A jelzős szerkezeteket azonban továbbra is a melléknevek szócikkében soroltuk fel, így pl. *nuclear engine*, a *nuclear*, *absolute majority* az *absolute*, *public relations* a *public* címszó szócikkében keresendő.

Szigorú szabályt ebben a kérdésben nem lehet alkalmazni. A legrangosabb angol szótárak sem mentesek következetlenségektől a tekintetben, hogy mi legyen címszó, és mi maradjon a szócikkben; ezért csak azt ajánlhatjuk a szótár használóinak: amit nem találnak a címszavak sorában, keressék az első vagy egy másik elem szócikkében.

Enciklopédikus szócikkek

A tulajdonnevek, vagyis keresztnévek, ill. utónevek, valamint földrajzi nevek 3000-es tömegét is szigorú ellenőrzésnek vetettük alá.

Kiderült, hogy *Alexis* nem 'Elek', hanem női név, akárcsak *Jocelyn*, a *Chris* viszont egyaránt lehet a *Christine* női, ill. a *Christopher* férfinév becéző alakja. A magyar Lászlónak nem *Lesley* az angol megfelelője, mert ez is női név, de még csak nem is *Leslie*, hanem *Ladislaus*. A keresztnéveket, utóneveket és ezek becéző alakjait azonban ma már nem szokás magyarra fordítani; kivételt képeznek az uralkodók és pápák nevei, ill. más történelmi nevek, mint pl. Jézus Krisztus, Pálátus, Nagy Károly stb. Gazdagon szótároztuk a tulajdonnevekből képzett mellékneveket, mint például *Elizabethan*, *Galilean* stb.

A földrajzi nevek körében is számos változás történt az elmúlt három évtized alatt, különösen az országnevek között. Csak néhányat említünk a megváltozottak közül: *Czechoslovakia* ma részben *Czech Republic*, azaz Cseh Köztársaság, részben *Slovakia*, vagyis Szlovákia, a *German Democratic Republic* (más néven *East Germany*) *Germany*-vé, azaz Németországgá egyesült, *Myanmar* lett a régi *Burma*, *Zimbabwe* az egykori *Rhodesia* stb.

Figyelembe vettük számos híres intézmény vagy épület nevét (pl. *Big Ben*, *the Met* stb.), műemlékek, régészeti maradványok nevét (pl. *Stonehenge*).

Az ún. enciklopédikus elemek között a rövidítések és mozaikszavak (pl. *BBC*, *PhD*, *EU*, *NATO*, *PEN* stb.), talán a legillékonyabb elemei a nyelvnek. A mintegy 2000 rövidítésnek legalább a felét „lecseréltük”, ill. a megmaradót kiegészítettük, pontosítottuk. Szembeötlő változás az is, hogy míg az előző kiadásban Országig még azt az úzust követte, hogy a rövidítéseket alkotó betűk közé pontot tett (pl. *C.S.C.*, *Ph.D.* stb.), a mai modern angol szótárak, sőt rövidítésszótárak is 90%-ban pont nélkül adják meg a betűrövidítéseket, csak a szórövidülések végére tesznek pontot (pl. *acad.*, *agr.*, *Ala.* Stb.).

Itt is a válogatás bizonyult nehéz feladatnak, mert ezek száma szinte végtelen, és egyre nő.

A szócikkek felépítése

A homonimákat (azonos alakú, de eltérő eredetű, jelentésű vagy kiejtésű szavakat) hagyományos módon felső indexszámmal jelöli a szótár, pl. **ball**¹, **ball**².

A szófajokat (főnév, ige stb.) vastag római számmal különböztetjük meg, pl. **down I. mn ... II. hsz ... III. elölj ... IV. fn ... V. i.**

A jelentéseket vastag arab számokkal (**1. 2. 3.** stb.), a jelentésárnyalatokat vastag fél zárójeles betűkkel [**a), b), c)** stb.] tagoljuk. A frazeológiai egységek tagolására a kis római számokat használjuk (i), (ii), (iii) stb.

A szófajokon belül az igék tárgyas, ill. tárgyatlan jelentését **A. B.** betűkkel tagoljuk, pl. **gain II. A. tsi ... B. tni.**

A szófajok közül mindig az ige az utolsó, aminek csupán praktikus oka van, mégpedig az, hogy az igei szócikkhez, ill. szócikk részhez gyakran kapcsolódnak kéttagú, vonzatos igék, az ún. *phrasal verbs* (**get over, make up** stb.), amelyek szótározására mind a korábbi, mind a jelen kiadás nagy súlyt helyezett.

Az utalásokban egységesen a → nyilat használtuk, amely egyaránt jelent azonosságot, I. még-et, ill. I. ott-ot.

Az amerikai írásváltozatoknál (**center, favor** stb.) kiejtést csak akkor adunk, ha eltér a brittől, ahova az utalás történik.

Jelentések

Nemcsak szélességében, de mélységében is vizsgálat alá kellett vonni a szótár címszókészletét. Meg kellett vizsgálnunk, hogy az elmúlt 3-4 évtized alatt melyek voltak a jelentésváltozás legszembetűnőbb előfordulásai az angol címszavak között. A nyelvfejlődésnek, a nyelvi gazdagodásnak erre a jelenségére is rávilágítunk néhány példával.

Az *aisle* 'templomi oldalhajó, padosorok közötti folyosó' jelentéshez hozzákapcsolódott az 'áruházi polcok közötti folyosó, ill. átjáró' jelentés. Az *album* 'nagylemez'-t is jelent, nem csupán 'könyv alakú gyűjtemény'-t. A *trainer* nagyobb gyakorisággal jelent 'edzőcipő'-t, mint magát az 'edző'-t. A *visitation* számos jelentése mellett feljegyeztük a 'láthatás'-t; a *squad* rendőri és katonai jelentései mellett fontossá vált a sportnyelvi jelentés: 'keret', pl. olimpiai keret (*the Olympic squad*). *Shopper* nemcsak 'bevásárló'-t jelent, hanem 'bevásárlókosci'-t, 'bevásárlókosarat' is, és a 'kosaras kerékpár'-on kívül 'rendőrségi besúgó'-t is. Számos köznyelvi szó vett fel új jelentést a számítástechnika területén, így pl. a *file*, a *mouse*, a *character*, a *chip* vagy a *bus* szavaknak közismertek, de eddig nem voltak szótározva a számítástechnikai jelentései. Az igék között is találunk új jelentéseket, illetőleg új magyar megfelelőket, vagy a magyarban meghonosodott szavakat, pl. *eject* 'katapultál', *clone* 'klónoz' stb.

Mintegy 6000 esetben regisztráltunk jelentésváltozást, és ezek többsége – amint a címszavak is – a szaknyelvek köréből került ki.

Minősítés

Szótári minősítésen a címszavak jelentéskörének többnyire rövidítésekkel vagy jelekkel való jelzését, „címkézését” (*labelling*) értjük. A legtöbb változás a regionális (pl. *GB* vagy *US*) és a stílusis (*biz*, *pej*, *szl*) rövidítések eseteiben mutatkozik. Így például számos *US*-szel jelölt szótári adat ma már nem kizárólag amerikai angol nyelvterületen használatos, hanem brit angolban is. Például *hitch* igei jelentései között szerepelt *US* jelzéssel *hitch a ride* 'autóstopppal utazik' – ma már egyik modern brit angol szótár sem minősíti *US*-nek.

Még több változás regisztrálható a stílusis rövidítések alkalmazásában, különösen a *biz* (angolul *coll* = colloquial vagy *infrm* = informal), illetőleg a *szl* (= szleng, angolul *sl* = slang) viszonylatában. Itt azonban bonyolultabb a helyzet, mert nemcsak Országgh tér el más angol szótárak stílusminősítéseitől, hanem az egyes, mégpedig igen magas lexikográfiai színvonalat képviselő angol kiadású szótárak is különböznek egymástól. A kitapintható tendencia az, hogy a *szl*-nek minősített szavak és kifejezések *biz*-zé (colloquial, informal) „szelídülnek”, sőt nem egy esetben felemelkednek a köznyelv szintjére, és így nem is kapnak minősítést. Csak egy példát említünk a sok közül: a *card* címszó egyik jelentését Országgh *tréf*-nek minősíti 'alak, pasas, pofa' megfelelőkkel. A Concise Oxford Dictionary és a Collins English *old fash*-nek, elavultnak tartja. Ez az egyetlen példa is rávilágít arra, hogy nekünk, nem angol anyanyelvű szótárszerkesztőknek milyen nehéz, sokszor lehetetlen dönteni olyan érzékeny kérdésekben, mint például a stílusminősítés.